

POPIS KAO POLAZIŠTE ZA ZAŠTITU I KORIŠTENJE POVIJESNIM ZVUČNIM SNIMKAMA U MUZEJU, KNJIŽNICI ILI ARHIVU

ŽELJKA RADOVINOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Muzička
akademija

e-mail: zradovinovic@muza.hr

Glazba postoji isključivo u obliku zvuka. On se u svakom trenutku može interpretirati iz notnoga zapisa, manje ili više vjerno, vješto i/ili na stilski odgovarajući način. Glazbena je interpretacija umjetničko djelo za sebe, rezultat povijesnog trenutka, a pamti se samo kao zvučna snimka. Ona, ovisno o kvaliteti nosača zvuka i uređaja za reprodukciju, manje ili više vjerno odražava povijest, za informaciju znanstveniku ili za užitek ljubitelju glazbe.

Prije 136 godina Thomas Alva Edison izumio je prvi praktični stroj za snimanje zvuka promijenivši time cijelu povijesnu i sociološku sliku različitih umjetnosti koje se izražavaju zvukom, prije svega glazbene. Mediji za bilježenje i reprodukciju zvuka razvijaju se velikom brzinom – stariji fizički propadaju i/ili se gube iz upotrebe u bujici novotarija koje sve češće i sve brže preplavljaju tržište. Ozbiljne informacijske ustanove diljem svijeta nastoje sačuvati snimljene odjeke povijesti u sigurnome i široko dostupnom obliku.

Hrvatska je vrlo rano uhvatila korak s razvojem industrije zvuka. Doduše, s promjenama kulturne politike u desetljećima državnog upravljanja zaostala je u brizi o materijalnoj i intelektualnoj vrijednosti baštine zabilježene zvukom, osobito o umjetničkoj glazbi hrvatskih skladatelja i interpreta. Danas se snimke čuvaju na više adresa: u arhivima (državnim, u produkcijskim i medijskim kućama – radiotelevizijskim), u muzejima (povijesnim, tehničkim), knjižnicama (narodnim, nacionalnim), obrazovnim institucijama i znanstvenim ustanovama te kod privatnih osoba.

Informacije o sadržaju zbirke zvučnih zapisa koji pripadaju nacionalnoj baštini trebale bi biti poznate javnosti, a snimke dostupne za znanstveno proučavanje i obrazovnu djelatnost. To, nažalost, osim u knjižnicama, nije praksa. Čak je i u središnjoj, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu većina zvučnih snimaka nedostupna zbog nepostojanja odgovarajućih uređaja za reprodukciju i radi njihove zaštite.

Jedan od glavnih razloga zatvorenosti zbirke jest nepotpuna evidencija o posjedovanju – njihov sadržaj nije u cijelosti poznat te je nemoguće ustanoviti količinu i vrijednost građe koja bi pripadala kategoriji hrvatske baštine. Ta je tvrdnja rezultat detaljnijeg istraživanja popisa građe što je sadržavaju veće javne zbirke. Podaci su prikupljeni elektroničkom korespondencijom, pretraživanjem mrežnih kataloga i/ili izravnim kontaktom s voditeljima zbirki.

Osim u malobrojnim glazbenim knjižnicama, ne postoji stručno osoblje koje bi se na prikladan način bavilo zvučnom građom. Obrazovanje stručnjaka takvog profila trebalo bi objedinjavati poznavajući

nje glazbe, osnovno znanje o problematiki nosača zvuka u povijesti i u današnjem vremenu, kao i poznavanje postupaka njihove fizičke zaštite, znanje o uređajima za reprodukciju i snimateljskih tehnika nekada i danas te stručno znanje s područja informacijskih znanosti.

Briga o svakoj zbirci, posebice o zbirci jedinstvenih i fizički ugroženih zvučnih snimaka, počinje temeljitim popisom koji daje pregled njezina sadržaja, vrijednosti i stanja. Popis svakako treba biti u skladu s prihvaćenim normama za katalogizaciju. U nedostatku središnje matične službe za brigu o zvučnim glazbenim snimkama, hrvatski se propisi za vođenje evidencije o njima u pojedinim arhivima, muzejima i knjižnicama međusobno razlikuju.

Popis treba sadržavati ove osnovne elemente:

1. informaciju o sadržaju zbirke,
2. detaljni materijalni opis, uz podatke o fizičkom stanju svakoga pojedinog predmeta,
3. opis digitalizirane građe, koji također treba slijediti jedinstveni evidencijski model i u kojemu se trebaju istaknuti tehnički podaci nužni za proces trajnog očuvanja digitalnih snimaka.

Kako bi se uvidjela šarolikost evidencija zbirci, u daljnjem su tekstu navedeni elementi njihovih popisa. Odabrani su karakteristični predstavnici triju vrsta informacijskih ustanova – arhiva, muzeja i knjižnica.

ARHIV TVRTKE CROATIA RECORDS

Arhiv tvrtke sadržava i snimke tvrtki prethodnica: Edison Bell Penkale i Jugotona. Danas se uglavnom čuvaju po

tri primjerka dovršenih komercijalnih proizvoda – šelak ploča, vinilnih gramofonskih ploča, decelit ploča, folija, magnetofonskih vrpce, zvučnih kasete, kompaktnih diskova i DAT – ukupno 10 934 komada. Matrice gramofonskih ploča više nisu u arhivu.

Zbirka sadržava vlastita izdanja (uključujući licencijske zapise hrvatskih umjetnika objavljene na gramofonskim pločama) te izdanja rađena „iz usluge” (za druge izdavače).

Popisana je za interne potrebe – od 1987. godine popis se vodi u računalnoj bazi podataka koji nije u skladu s normama arhivske struke već je isključivo u funkciji produkcije. Dotadašnji su popisi bili u obliku kataloga na kartonima i raznolikog niza velikih i malih bilježnica koje imaju ulogu matičnih knjiga – zapravo nitko u potpunosti ne zna sadržaj zbirke Croatia Recordsa.

U najstarijim bilježnicama zabilježeni su samo naslov skladbe i broj ploče, u kasnijima je dodan detaljniji sadržaj (nove stavke), ime autora, broj matrice, a ponegdje je naveden i broj autorskog ugovora iz kojega se vidi godina nastanka ploče. U trećoj su fazi popisu dodani i podaci o izvođačima i trajanju skladbi.

Neko se vrijeme evidencija vodila fotokopiranjem omotnice gotovog proizvoda, uz rukom dopisan broj ploče.

Osim matičnih bilježnica, u vrijeme Jugotona ispunjavali su se i formulari „muzičke kartoteke“ za tzv. osnovnu snimku. Formular je sadržavao sljedeće rubrike (preneseno prema originalu):

1. [Klasifikacija/ Classification] Grupa (seriozna, zabavna i sl.): Vrsta (solo uz klavir, orkestralna i sl.),
2. [Naslov i podaci o odgovornosti / Title and authorities]: Naslov i podnaslov; Ori-

ginalni naslov; Kompozitor; Obradivač/harmonizator; Instrumentator/aranžer; Izvođački sastav; Dirigent/vođa ansambla; Autor originalnog teksta; Prevodilac; Autor teksta na ploči; Solisti,

3. [Podaci o produkciji/ Production information]: Copyright; Pjevano/svirano; Opaske,

4. [Tehnički podaci/ Technical information]: Tip ploče (78; 45-S; 45-EP; 33/25; 33/30; 16); Broj ploče; Broj matrice.

Ovisno o stručnosti i dobroj volji osobe koja je ispunjavala formular, podaci su unošeni pisačim strojem, manje ili više detaljno. Često je rukom upisano trajanje skladbi.

Pokušavajući stare popise učiniti upotrebljivima, djelatnica arhiva načinila je tablični računalni popis koji sadržava ove elemente:

1. inventarni broj,
2. naslov (publikacije – ne djela koje sadržava; nap. a.),
3. vrstu sadržaja označenoga kraticama: N – narodna glazba, Z – zabavna glazba, O – ozbiljna glazba, D – dječja glazba, G – govorni sadržaj, J – jazz; H – (?); M – (?),
4. zemlju,
5. broj primjeraka,
6. godinu nastanka ili izdavanja.

U vrijeme procvata tvrtke Jugoton redovito su se objavljivali katalozi izdanja, od kojih se neki čuvaju u arhivu.

Od 1987. godine popis se vodi u računalnoj bazi podataka i nije u skladu s normama arhivske struke, već je isključivo u funkciji produkcije. Taj popis obuhvaća:

1. detaljne podatke o izdavanju,
2. podatke o odgovornosti (ponajprije vezano za autorska prava autora, izvođača i izdavača),

3. internu klasifikaciju (zabavna/narodna/klasična) i podatke o sadržaju albuma – najčešće samo glavni naslov,

4. materijalni opis (vrsta fonograma, trajanje),

5. datum izdavanja,

6. podatke o prodaji (podatke o nakladi i cijeni, šifru albuma, crtični kod, kataloški broj),

7. podatke o autorskim pravima (o vlasniku snimke).

POPIS FONOTEKE HRVATSKOG RADIJA

Popis fonoteke Hrvatskog radija unosi se u komercijalnu elektroničku NOA MediArc bazu podataka za arhive radijskih kuća te sadržava uobičajeni niz podataka: detaljni sadržajni opis, podatke o odgovornosti, materijalni opis s podacima o vremenu nastanka te odrednice interne klasifikacije. Dostupan je samo djelatnicima Hrvatskog radija, koji se njime koriste uz pristupne šifre. Unos starije građe nije dovršen te se ne zna točno stanje fonda.

Elementi opisa jesu:

1. interna klasifikacija (kategorija, tip glazbe, vrsta glazbe),
2. materijalni opis (datum snimanja, trajanje, mjesto na nosaču, zvučna slika: mono/stereo, priroda snimke: studijska/dokumentarna),
3. podaci o odgovornosti (autor, glavni izvođač, sastav),
4. podaci o autorskim i/ili izvođačkim pravima,
5. povijest reprodukcije (datum premijere, mjesto premijere),
6. podaci o zaštiti (datum presnimavanja),
7. za digitalizirane snimke: metapodaci i status na serveru, uz poveznicu na opis analogne snimke.

DRŽAVNI ARHIVI

Hrvatski državni arhiv – kinoteka

Popis gramofonskih ploča iz fonda kinoteke Hrvatskoga državnog arhiva oblikovan je u tekstualnu računalnu tablicu koja sadržava ove elemente opisa:

1. redni broj (inventarni),
2. naslov djela (s razradom sadržaja albuma),
3. ime izvođača,
4. ime producenta (zapravo izdavača; nap. a.),
5. napomenu o broju primjeraka; proizvođački broj ploče; godinu izdanja ili copyrighta.

Još je oskudniji popis zvučnih snimaka u posjedu Hrvatskoga državnog arhiva u Splitu, koji sadržava samo redni (inventarni) broj, naslov djela i ime izvođača.

ZNANSTVENI ARHIVI

Fonodokumentacija Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu

Zbirka uglavnom sadržava jedinstvene terenske snimke. Stoga katalog detaljno opisuje mjesto i vrijeme snimanja. Obuhvaća ove elemente:

1. ime autora (snimke; nap. a.),
2. naziv,
3. lokalitet,
4. godinu nastanka snimke,
5. medij (vrstu nosača sa signaturom).

MUZEJI

Pojedinačne primjerke prvih fonografskih i gramofonskih izdanja čuvaju i muzeji u većim gradovima (Zagrebu, Rijeci, Osijeku).

Muzej grada Zagreba ima nepoznat broj (!) šelak, vinil i lak gramofonskih ploča, manji broj magnetofonskih vrpca, zvuč-

nih kaseti i kompaktnih diskova te fonografske valjke, metalne i perforirane ploče i vrpce za glazbene automate. Muzej nema opremu za reprodukciju svih oblika zvučnih zapisa koje posjeduje.

Tehnički muzej u Zagrebu, uz niz uređaja za reprodukciju različitih vrsta zvučnih snimaka, ima i zanimljivu zbirku starijih snimaka: 144 šelak ploče, 174 vinilne ploče, 11 žicafona i malu kutiju od 14 fonografskih valjaka.

Nosači zvuka velikim su lancem s lokotom zaključani u starom ormaru u spremištu koje nema klimatizaciju te je zimi temperatura blizu nule, a ljeti je previsoka. Ploče su tek odnedavno spremjene u arhivske kartonske kutije – vodoravno položene jedna na drugu, u plastičnim omotnicama.

Fizički su svakako najugroženiji i najstariji u zbirci – voštani valjci.

Muzej Slavonije u Osijeku zvučne zapise pohranjuje u zbirci Tehničkog odjela pod nazivom *Zbirka reproduktora i snimaka zvuka s matricama zbog poveznice reproduktora i njegove zvučne matrice*. Zbirka obuhvaća 160 šelak ploča, oko 177 vinilnih gramofonskih ploča, desetak magnetofonskih vrpca i 102 kartonske i metalne ploče za glazbeni automat. Nosači nisu sadržajno obrađeni već su uglavnom samo upisani u računalni inventarni popis. Smješteni su na neprikladan način i nedostupni su javnosti. Muzej nema uređaja za reprodukciju svih vrsta zapisa.

Muzej u Iloku

Iz muzeja u Iloku dobila sam sljedeći opis fonda zvučnih snimaka.

„Podaci o gramofonskim pločama u MGI-ju na upit Željke Radovinović

U Kulturno-povijesnom odjelu nalazi se Tehnička zbirka, u njoj podzbirka Gramofonske ploče, obrađeno 56 ploča (LP i singlice). Radi se o operским arijama, izvođači Dajos Bela, Enrico Caruso, Šaljapin, Ž. Tomić. Tamburaška kola iz 1927. g. Rodoljubive pjesme, vrijeme SFRJ, razni izvođači, izdavač Jugoton Zagreb i Diskos Gornji Milanovac. Ploče su na hrvatskom, srpskom, njemačkom, engleskom, mađarskom, ruskom, bugarskom jeziku. Nisu sve ispravne, a sve nemaju ni originalne omotnice. Jedan dio ploča stigao je kao poklon muzeju od iločkih obitelji, a drugi dio kao poklon turista iz Bugarske i SSSR-a.“

PRAVILA VOĐENJA MUZEJSKE DOKUMENTACIJE

Muzejske zbirke popisuju se prema Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi (NN 108/02).

Vode se inventarne knjige i kataloški popisi kojima se detaljno opisuje predmet, a njegov je sadržaj marginaliziran.

Pravilnik donosi dva formulara: za inventarne knjige te za katalog muzejskih predmeta.

Obrazac 1. inventarne knjige obuhvaća ove elemente:

1. skupinu podataka o ustanovi (naziv ustanove, ulica i broj, mjesto, kodna oznaka),
2. skupinu podataka o identifikaciji zvučne snimke (inventarna oznaka; zbirka; vrsta – naziv predmeta: književni/latinski/dijalektni; naziv predmeta; kategorizacija – vrijednost kulturnog dobra; broj komada; stanje; stalni smještaj; procjena),
3. skupinu podataka o nastanku (ime autora, signatura, proizvođač, mjesto na-

stanka/nalaza; vrijeme nastanka/nalaza; materijal; tehnika; veličina),

4. skupinu podataka o nabavi (način, osoba od koje je predmet nabavljen, mjesto, vrijeme, cijena),

5. skupinu podataka o popratnim vizualnim fondovima (fototeka, videoteka).

Obrazac 2. kataloga muzejskih predmeta

Kao u obrascu 1., detaljnom su materijalnom opisu pridružene informacije o kontekstu; fonoteka se spominje kao popratni dokumentacijski fond.

Veći hrvatski muzeji podatke unose u zajedničku bazu podataka M++.

KNJIŽNIČNI POPISI

Popisi zbirki zvučnih snimaka u knjižnicama oblikuju se u skladu sa standardima knjižničarske zajednice (ISBD, MARC/MARC21) i obuhvaćaju vrlo detaljne sadržajne i materijalne opise. U knjižnicama rade vrhunski obučeni djelatnici – glazbenici i knjižničari. Jedini je nedostatak tog načina evidentiranja neažurnost popisa, što je posljedica nedovoljnog broja djelatnika.

U knjižnicama se provode i projekti digitalizacije zvučnih snimaka.¹ Digitalne se reprodukcije zvučnih snimaka, prema preporukama za opis elektroničke građe ISBD(ER), opisuju kao nova izdanja

¹ U sklopu projekta *Digitalizirana baština* zagrebački je NSK objavio zbirku digitaliziranih gramofonskih ploča od 78 okretaja pod naslovom *Zvuci prošlosti*: <http://mz.nsk.hr/zbirka78/> (16. prosinca 2013.).

Knjižnice grada Zagreba provode projekt *Digitalizirana zagrebačka baština*. Zvučne se snimke mogu poslušati na mrežnome mjestu <http://kgzdz.arhivpro.hr/index.php?doctype=1&vrstak=8> (16. prosinca 2013.).

elektroničke građe (kao i sva ostala digitalizirana građa). Pritom se zajedno opisuju arhivski primjerci koji se pohranjuju na memorijsku jedinicu i korisnički komprimirani mrežni dokumenti.

Opća slika stanja popisa zvučnih zbirki u hrvatskim javnim baštinskim ustanovama odražava neujednačenost te manjkavo poznavanje glazbe, obilježja nosača zvuka i postupaka njihove fizičke zaštite, kao i zaštite njihova sadržaja. Različite vrste informacijskih ustanova (arhivi, muzeji, knjižnice) primjenjuju različite norme, ovisno o vlastitim potrebama. To je posljedica nepoznavanja struke, osobito neaktivnosti u međunarodnim strukovnim udrugama koje rado prenose svoja iskustva i savjetuju kolege te prate najnovije postupke i tehnološka dostignuća.

Najveća međunarodna udruga zvučnih arhiva (IASA)² sastavila je i preporučila normu za opis zvučne građe koja se temelji na uporabi knjižničnog standarda za katalogizaciju neknjižne građe³ i standarda Međunarodnog udruženja filmskih arhiva⁴, uz poseban naglasak na popisu neobjavljenih djela i djela pripremljenih za emitiranje te na autorskim pravima i analitičkome višerazinskom opisu. Dodano je i poglavlje o primjerku ili kopiji te je u dodacima razrađen koncept o ra-

zni fonda i zbirki, a tome su pridruženi i pojmovi i definicije za stanje zvučnih snimaka.⁵

Normama su obuhvaćene ove vrste zvučnih snimaka:

- zvučni formati (objavljeni, neobjavljeni i emitirani)
- filmski formati koji se mogu smatrati prirodnim nastavkom zvučnih formata (glazbene videosnimke, glazbene izvedbe na laserskoj ploči) ili srodnim oblicima (simultani radijski i televizijski FM prijenos)
- elektronički izvori (interaktivni CD-ROM, zvučni sadržaj džuboksa i sustavi za masovnu pohranu (*mass storage systems*)).

Norma određuje i terminologiju za opis stanja nosača zvuka (prema normi AACR2 7.5C1) (zbog nepostojanja hrvatske terminologije donosimo termine na engleskome):

- *type of recording (sound recordings and sound track films)*
- *playback or projection speed (all formats)*
- *groove characteristic (cylinders and analogue discs)*
- *track configuration (sound track films)*
- *number of sound tracks (sound recordings)*
- *playback mode (sound recordings)*
- *sound characteristics (films, videos, and electronic resources)*
- *colour (films, videos, and electronic resources)*
- *recording and reproduction characteristics (sound recording)*.

² ... u kojoj su samo dvije članice iz Hrvatske - od toga samo jedna djelatnica zvučnog arhiva!

³ ISBD (NBM). IFLA Universal Bibliographic Control and International MARC Programme. London: British Library Bibliographic Services, 1987. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/cataloguing/isbd/isbd-nbm_1987.pdf (7. ožujka 2012.).

⁴ The FIAF Cataloguing Rules For Film Archives. Muenchen, London, New York, Paris: K.G. Saur, 1991. Dostupno na: http://www.fiafnet.org/pdf/uk/FIAF_Cat_Rules_-_1.pdf (7. ožujka 2012.).

⁵ Tekst standarda vidjeti na: The IASA Cataloguing Rules (IASA 1999). Dostupno na: <http://www.iasa-web.org/iasa-cataloguing-rules> (9. prosinca 2012.).

Elementi analitike i višerazinskog opisa jesu:

- naslov i podaci o odgovornosti
- datum snimanja
- podaci o autorskim pravima (za realizaciju snimke)
- skupni naslov
- napomene
- ISRC⁶ ili drugi jedinstveni broj.

Terminologija za opis stanja snimke obuhvaća (također neprevedeno):

C.2. Terms to describe common conditions

C.2.1. Discs and cylinders

Note that some of the terms in this section, especially where shellac discs are indicated, are also applicable to cylinder recordings.

Bleeding. Inks or dyes on the label of the disc are running.

Blister. Often caused by entrapped steam or air inclusion at the time the pressing was made. Causes clicks or other transient noise during playback.

Itđ.

(NE)BRIGA DRŽAVNIH INSTITUCIJA O HRVATSKOJ ZVUČNOJ GLAZBENOJ BAŠTINI

U tekstu projekta *Hrvatska baština* pri Ministarstvu kulture iz 2006. zvučne se snimke nisu ni spominjale⁷. Sedam godina nakon njegova objavljivanja, oni se u dokumentima tijela državne administracije i dalje ne spominju.

⁶ International Standard Recording Code.

⁷ *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2006 Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=2727> (27. prosinca 2012.)

U tisku se katkad među zanimljivostima nađu prikazi zbirki pojedinih zaljubljenika u stare zvučne medije, posebice u gramofonske ploče. Primjerice, obitelj splitskog doktora tehnoloških znanosti i skladatelja Damira Tončića posjeduje 20-ak tisuća gramofonskih ploča i 14 antiknih gramofona koje je gospodin Tončić želio darovati Hrvatskom fonoarhivu, za čije se osnivanje zalagao, ali ga, nažalost, nije doživio.

Dario Bulić je u radu iz 1980. popisao 110 privatnih kolekcionara starih ploča iz cijele Hrvatske.⁸ U međuvremenu su ploče promijenile vlasnike, a mnoge su nakon njihove smrti i uništene. U znalačkim (privatnim) krugovima spominju se i velike zbirke gospode Čapke, Krakera i Mirnika.

Početak 21. st. zanimljiva je i vrlo konkretna bila inicijativa trojice najupornijih zaljubljenika – uz spomenutog Damira Tončića, bila su to još dvojica umirovljenika – Veljko Lipovšćak i pokojni Ivan Stamać iz Zagreba. Oni su uglavnom u vlastitoj organizaciji i o svom trošku istraživali stariju povijest hrvatske zvučne glazbene baštine, konzultirajući tisak i kataloge izdavača te kataloge inozemnih zvučnih arhiva. Rezultate istraživanja prezentirali su organizirajući popularne izložbe u muzejima, kao i u tisku, ali, nažalost, mimo standarda znanstvenog izlaganja (bez navođenja izvora i literature) i relevantnih znanstvenih publikacija. Desetak su godina intenzivno tražili pomoć od državnih institucija – od NSK do Ministarstva kulture RH – nažalost, neuspješno. Uz potporu uglednih ustanova

⁸ Bulić, Dario. *Diskografija u Jugoslaviji od 1918. do 1941*. Diplomski rad na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, 1980. (rukopis) (sig. 752), str.149-152.

(Hrvatskog društva skladatelja, Hrvatske sekcije Audio Engineering Society, Razreda za književnost HAZU te Oesterreichisches Phonogrammarchiv i Oesterreichisches Mediathek), 2007. godine tražili su sredstva iz pretpristupnog fonda Europske unije za osnivanje hrvatskoga zvučnog arhiva. Tim su novcem planirali naći i opremiti zaseban prostor i u njemu fizički čuvati građu odnosno obavljati restauraciju i digitalizaciju cjelokupne hrvatske zvučne baštine i osnovati digitalni repozitorij.⁹ Iako su bili uvjereni u opravdanost svog traženja i dobronamjernost Europe, zahtjev nisu pripremili na primjeren način te on nije odobren.

Nakon višegodišnjeg nastojanja – osobito gospodina Veljka Lipovščaka, koji je pregledao zbirke i napravio osnovne popise, uz zalaganje autorice ovog teksta Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu konačno je 2011. godine prihvatila zbirku Eduarda Čapke, koja ima više od 5000 gramofonskih ploča s početka nakladništva zvuka, te je pokrenula projekt digitalizacije *Zvuci prošlosti*.¹⁰ Sisački se muzej priprema preuzeti vrijednu zbirku nosača zvuka i uređaja za reprodukciju Velimira Krakera.

Sredinom 2012. u Zagrebu je održan skup *Balkan's Memory*, uvodna konferencija projekta koji se bavi očuvanjem i promocijom audiovizualnog nasljeđa na zapadnom Balkanu.¹¹ Njime je još jedan-

put potvrđena sretna ili nesretna okolnost da je zvuk često vezan za sliku u tzv. audiovizualnim medijima – filmu i televiziji. Zahvaljujući inertnosti glazbeničke zajednice, ali i aktivnim nastojanjima filmske i televizijske struke, govorilo se o planovima digitalizacije audiovizualne baštine, koji bi obuhvatili i bavljenje „čisto” zvučnim snimkama – ali tek u četvrtoj fazi projekta. S obzirom na ekonomsku krizu te na količinu i složenost audiovizualne građe, kao i na stupanj propadanja povijesne zvučne baštine i njezina padanja u zaborav, do trenutka kada bi ta baština u audiovizualnoj zajednici došla na red, izgubila bi na fizičkoj kvaliteti i značenju.

ZAKLJUČAK

Bez zajedničkog popisa zvučne građe koja pripada nacionalnoj baštini nemoguće je uopće planirati projekt njezine sustavne zaštite i očuvanja. Ako se ne napravi takav popis, nemoguće je i primijeniti preporuke Europske komisije o digitalizaciji kao najboljem načinu dugoročne zaštite i prezentacije zvučne baštine.¹²

Razlozi za digitalizaciju u baštinskim ustanovama mogu biti različiti, a podrazumijevaju:

- omogućivanje dostupnosti glazbene baštine
- zaštitu od zastarijevanja, propadanja, oštećivanja upotrebom ili od uništenja

⁹ Vidjeti: Disopra, Tina. Prvi fonoarhiv. *Globus*, 29. lipnja 2007., str. 66-67.

¹⁰ Vidjeti: Čelan, Joško. Hrvatska je gluha za svoju zvučnu baštinu. *Nedjeljna Slobodna Dalmacija*, 4. veljače 2007., str. 34-35.

¹¹ Mathieu Gallet. Očuvanje audiovizualnog nasljeđa danas je važnije nego ikad. *HAVC*, 6. lipnja 2012. http://www.havc.hr/novost.php?tekst_id=2286&spn=1 (6. rujna 2102.)

¹² Commission Recommendation of 27.10.2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation, C(2011)7579 final. Brussels, 27. listopada 2011. Dostupno na: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/recom-28nov_all_versions/en.pdf (28. prosinca 2012.).

- praktičnost digitalnog medija za izložbe, publikacije ili prezentaciju na mreži
- korištenje građe na zahtjev istraživača ili rukovoditelja
- potporu poslovnim procesima.

Bez detaljnog plana zaštite nemoguće je i dobiti namjenska sredstva EU-a.

Digitalizacija znači veliku financijsku investiciju – za svaki euro koji bi se dobio od EU-a potrebno je uložiti njegovu protuvrijednost. Istodobno, ona je temelj velikih ekonomskih mogućnosti. Tri su osnovna načina kako digitalizacija može pridonijeti ekonomskom rastu i stvaranju novih radnih mjesta:

- proces digitalizacije zahtijeva uređaje; često se provodi uz ugovorni odnos s privatnim tvrtkama; ako se provodi na industrijski način (masovna digitalizacija), zahtijeva zapošljavanje većeg broja osoba
- vrijednost digitaliziranog materijala ne smije se podcijeniti – on može poslužiti kao „sirovina” za različite servise na područjima poput turizma, obrazovanja i novih tehnologija. Nove količine digitaliziranog materijala potaknut će val inovacija i novih poslovnih modela za kompanije u različitim fazama digitalizacijskog lanca, kao i stvaranje novih sadržaja
- treće područje koje stvara ekonomski potencijal vezano je za pohranu, očuvanje i procesiranje digitalnog materijala pohranjenoga u sve veće baze podataka.¹³

Iskustva pokazuju: zaštita i digitalizacija zvučnih snimaka koje pripadaju nacio-

nalnoj baštini pojedine zemlje, kao i njihovo trajno očuvanje, najlakše se provodi upravljanjem iz jedne središnje ustanove – iz nacionalne knjižnice ili nacionalnoga zvučnog arhiva. U skladu s iskustvima razvijenijih zemalja, i zaštitu i digitalizaciju zvučnih snimaka u Hrvatskoj bilo bi najbolje planirati u jednoj središnjoj ustanovi – u hrvatskome zvučnom arhivu – samostalnom ili pridruženom nekoj srodnoj instituciji. Možda baš muzeju glazbe?

LIST AS STARTING POINT FOR PROTECTION AND USE OF HISTORICAL SOUND RECORDINGS IN A MUSEUM, LIBRARY OF ARCHIVE

The care of every collection, especially a collection of unique sound recordings in physical danger starts with making a thorough list giving information on its context, value and state. Such a list has to comply with the established cataloguing standards, and at the same time it is the starting point in selection for digitization. At the level of the total of national heritage, such a list helps us to recognise titles in danger, and to select the best among the remaining specimens to be converted to digital format. In addition, the list is a basis for a whole range of metadata accompanying an audio document (sound recording document) with the purpose of its long-term preservation. Collections of sound recordings in information institutions across Croatia follow different standards of museum documentation and the content is not always the main criterion. For the purpose of their protection, catalogues should be standardized and compiled in the common national repository. The purpose of this paper is to present issues related to remarkable sound recording collections in Croatian museums, archives and libraries, and documentation standards provided by international professional associations.

¹³ The New Renaissance. Report of The Comité des Sages. Dostupno na: http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/refgroup/final_report_cds.pdf (12. prosinca 2012.).